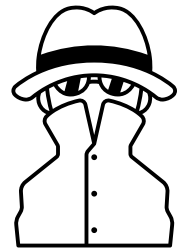

Melagienų medžioklė

1. Melagingos naujienos

Kas yra melagingos naujienos? Melagingos naujienos gali atrodyti kaip naujienos, tačiau jose yra melo ir iškraipymų arba tyčia praleistų faktų. Priešingai negu tikrose žiniuose, kuriomis siekiama kuo tiksliau ir objektyviau pranešti apie faktus, melagingose naujienose faktai sąmoningai sumaišomi su klaidinga informacija arba kaip naujiena pateikiamas paprasčiausias melas. Daugumą melagingų naujienų galima suskirstyti į tris kategorijas: rimtas išsigalvojimas, didelio masto apgaulė ir nuotaikingos klastotės. Rimtų išsigalvojimų ar apgaulingų pranešimų galima rasti ir tradicinėse, ir socialinėse medijose. Pavyzdžiui, bulvariniuose leidiniuose visada buvo daug nepatikrintų naujienų, sensacijų, skandalingų ar akį traukiančių antraščių, kurios didina pardavimą ar interneto srautą.

Didelio masto apgaulės yra dar viena socialinių medijų platformose atsiradusi sąmoningo prasimanymo rūšis, kurią netyčia perėmė ir tradicinės naujienų tarnybos. Nuotaikingas klastotes nuo rimtų prasimanymų reikėtų skirti pagal jų humoristinius ketinimus. Jei satyrinėje interneto svetainėje pasirodo padirbtą istoriją, auditorija žino apie humoristinius siekius ir supranta, kad informaciją reikia vertinti skeptiškai. Tačiau kai kitose platformose dalijamasi nuotaikingomis melagingomis naujienomis, išimtomis iš konteksto, ir kai kuriems žmonėms gali būti sunku suprasti, jog tai satyra, ironija ar parodija. Jei naujienas skaitote socialinėse medijose, dažnai susiduriate su daugybe apgaulių, gandų, sąmokslo teorijų ir klaidinančių naujienų. Socialiniuose tinkluose klaidinga informacija turi daugiau galimybių paplisti negu patikima, nes ji dažnai atrodo įspūdingesnė nei faktinės naujienos, sužadina žmonių emocijas ir baimes. Socialinės medijos leidžia vartotojams kurti, kopijuoti ir bendrinti turinį. Problemų atsiranda tada, kai pateikiama informacija yra klaidinga, o vartotojas to nežino. Vartotojai yra atsakingi už naujienų platinimą. Jie gali labai lengvai paskleisti krūvą dezinformacijos. Dalydamiesi melaginga informacija ar atsisakydami tai daryti, milijonai socialinių medijų vartotojų gali iš tikrųjų kontroliuoti faktais užmaskuotų apgavikiškų žinių įtaką viešajai nuomonei.

Kas slepiasi už melagingų naujienų ir kas yra socialinių tinklų botai? Kadangi melagingų naujienų yra įvairių, skiriasi ir jų tikslai bei kūrimo metodai. Dauguma melagingų naujienų yra paviršutiniškai pagrįstos tiesa, tačiau iškraipo ją dėl komercinės, ideologinės ar politinės naudos. Interneto svetainėse, propaguojančiose antraštinį masalą, skelbiamos apgaulės, kuriomis siekiama užsidirbti pinigų iš reklamos, o hiperpartizaniškuose tinklalapiuose, siekiant paveikti visuomenės nuomonę, publikuojami ir skleidžiami gandai bei sąmokslo teorijos. Hiperpartizaniškos medijų priemonės užgožia tiesą, sumaišydamos faktus su melaginga informacija. Dėl neigiamų įvykių jos linkusios kaltinti priešingą požiūrį turinčius politinius oponentus, mažumas ar grupes. Kai kurių medijų analitikų teigimu, šiuo metu netgi veikia melagingų naujienų ir dezinformacijos skaitmeninė erdvė industrija. Jai iškilti padėjo paprastesnės botų, t. y. netikrų socialinių medijų paskyrų, kūrimo sąlygos. Paskyros atrodo taip, tarsi priklausytų tikriems žmonėms, tačiau iš tiesų jas valdo programinė įranga, kuri atlieka tam tikras užduotis ir skelbia tam tikrus įrašus. Sukurti daugybę botų, kurie nuolat skelbia įrašus ir spaudžia „patinka“, yra labai paprasta. To padarinys – klaidingas visuomenės įspūdis, kad didelis skaičius žmonių palaiko tam tikras pažiūras ar teiginius.

Kaip žmonės uždirba iš melagingų naujienų? Tradicinių medijų priemonės, pavyzdžiui, laikraščiai, radijo ir televizijos stotys, dažniausiai uždirba iš reklamos. Vieno skelbimo kaina priklauso nuo žmonių, kurie perka laikraštį, žiūri ar klausosi programų, skaičiaus. Kuo didesnė auditorija, tuo brangesnis skelbimas. O internetinėse medijose, nustatant skelbimų kainas, skaičiuojamas turinio spustelėjimų skaičius. Kuo daugiau spustelėjimų pritraukia interneto svetainė, tuo daugiau vartotojų į ją įsitraukia ir dėl to gaunama daugiau pajamų. Šios pajamos ir yra pagrindinė skaitmeninių sukčių paskata. Jie siekia didinti srautą ir įsitraukimą. Skaitmeniniai sukčiai dažnai išnaudoja žmonių susidomėjimą keistomis ar stiprias emocijas sukeliančiomis temomis. Jie apeliuoja į vartotojų emocijas, išpūsdami bauginančią ar trikdančią informaciją. Kuo daugiau dėmesio jie sulaukia, tuo didesnis jų uždarbis.

Kokią įtaką daro melagingos naujienos žmonėms? Kiekvienas klaidingos informacijos gabalėlis prisideda prie mūsų nuomonės ir pasaulėžiūros formavimo, todėl apskritai žala gali būti labai reali. Melagingomis naujienomis pagrįstos istorijos, sukurtos, siekiant paveikti visuomenės nuomonę, dažnai yra labai galingos ir veiksmingos. Jos leidžia manipuliuoti žmonių emocijomis. Melagingos naujienos paprastai paaštrina tyrantį pyktį ar užslėptą nerimą. Net demaskavus ar paaiškinus melagingas naujienas, dažnai ir toliau daroma įtaką žmonių įsitikinimams ir požiūriui, tos naujienos išlieka jų pasąmonėje.

Kas atsakingas už kovą su melagingomis naujienomis? Vargu ar melagingos naujienos ir išgalvotos istorijos kažkur dings. Jos tapo veiksminga visuomenės nuomonės formavimo priemone. Yra žmonių, kurie iš to uždirba. Kiekvienas iš mūsų yra atsakingas už netikrų istorijų atskleidimą ir jų plitimo prevenciją. Mes visi galime padėti sumažinti žalą, kurią sukelia klaidinga informacija ir gandai. Tam reikia bendrų socialinių medijų vartotojų, socialinių medijų bendrovių, pagrindinių medijų priemonių, pedagogų ir politikų pastangų. Politikai turėtų būti itin suinteresuoti kovoti su klaidinga informacija, nes patys gali tapti nekontroliuojamų melagingų naujienų kampanijų taikiniais. Suinteresuotos turėtų būti ir medijų priemonės, kurios rizikuoja užleisti savo auditoriją melagiams ir sensacijų ieškotojams. Kovai su melagingomis naujienomis buvo įsteigta faktų tikrinimo organizacijų, kurios skelbia interneto svetainių, galimai skelbiančių melagingą informaciją, sąrašus. Kai kurie žmonės siūlo tiesiog žymėti nuorodas „patvirtinta“ arba ne, o „Facebook“ ir „Google“ testuoja kitas priemones melagingoms naujienoms pažaboti. Vis dėlto galiausiai viskas priklauso nuo socialinių medijų vartotojo. Kiekvienas turėtų išmokti naudotis medijų priemonėmis. Dabar labiausiai reikia švietimo programų, kurios stiprintų šį gebėjimą.

Kodėl turėtumėte atsargiai bendrinti turinį? Kiekvienas gali padėti užkirsti kelią masiniam melagingų naujienų plitimui. Visi turi rūpintis, kad neklaidintume kitų ir nebūtume klaidinami patys. Socialinių medijų vartotojai turi jausti atsakomybę už tai, kuo dalijasi. Jie turėtų būti motyvuoti išsiaiškinti, ar naujienos, kuriomis ketina pasidalyti, yra tikros, ar melagingos. Vartotojo įgūdžiai ir noras kovoti su klaidinančia informacija nulems, ar gyvensime pasaulyje, kuriame gausu painių ir padirbtų istorijų. Žalingą melagingų naujienų poveikį internete galima sumažinti tik tuo atveju, jei visi išliks budrūs, ieškos tiesos ir dalysis tik patikrinta informacija.

Šaltinis: Medijų ir informacinis raštingumas. Praktinis mokymų vadovas, 2020, https://www.draugiskasinternetas.lt/wp-content/uploads/2020/12/DWA_Edition_MIL_LT.pdf

Melagingo turinio skleidimo dažniausiai naudojami žingsniai:

1. Apsimetimas kitu (Tai taktika, kai melagienų skleidėjai apsimeta autoritetingais šaltiniais ar gerai žinomomis organizacijomis.)
2. Emocija (Melagienos dažnai sukurtos taip, kad sukeltų stiprias emocijas – pyktį, baimę, paniką ar pasipiktinimą.)
3. Supriešinimas (Melagienos dažnai naudojamos visuomenės suskaldymui – jos kursto nepasitikėjimą tarp skirtingų grupių, skleidžiami prieštaringi pasakojimai).
4. Konspiracija (Melagienos dažnai paremtos sąmokslų teorijomis – teigiama, kad egzistuoja slapti planai, kuriuos „slepia nuo žmonių“.)
5. Diskreditavimas (Kai norima sužlugdyti žmogaus, organizacijos ar institucijos reputaciją, skleidžiamos melagienos, kurios pateikia juos kaip nepatikimus, pavojingus ar blogus.)
6. Trolinimas (Kartais melagienos skleidžiamos tyčia – tik tam, kad išprovokuotų reakcijas ar sukeltų chaosą.)

Tai puikiai iliustruoja interaktyvus žaidimas: <https://www.getbadnews.com/lit/intro>